

Když kolem Úsilného obcházely

Putování po městech a obcích českobudějovického okresu, v němž **polednice**

ÚSILNÉ

Osada nedaleko Č. Budějovic se poprvé ve starých listinách objevuje v roce 1378. Nejvíce postižena byla ve třicetileté válce, kdy lehla popelem a většina obyvatel se rozprchla. V berní ruce z poloviny XVII. století je uvedeno pouze pět rolníků.

I nadále zůstala vesnice zemědělská. Nyní většina práce činných obyvatel dojíždí za zaměstnáním do Č. Budějovic. Podle posledního sčítání žilo v Úsilném kolem tří set občanů. Dominantou návsi je kaplička svatého Václava, kterou v roce 1900 postavil místní zedník Jan Mráz z darů věřících.

Prěspolní polednice

To jednou o zních, zrovna když Mašků sbírali ječmen, odběhla Tereška domů. Jindy trávili na poli i poledne. Sedli si do chládku stinného lesa, poobědvali krajíce chleba z domácí pece s tvarohem rozdělaným se smetanou, zapili vodou ze studánky a na chvíli se natáhli. Tentokrát poslal pantáta dceru pro něco domů.

Zvonilo právě poledne a Tereška míjela Šimků les. Na vteřinku se zastavila, aby se pokřížovala, jak bývalo zvykem uctít polovinu dne, a když zase zvedla oči, krve by se v ní nedořezal. U jednoho stromu na kraji lesa stála ženská.

"Ruce připažené k tělu a v obličejí dočista bílá. Jakoby ji vytáhl z moučného pytle. Ani okem nemrkla, když jsem se k ní přiblížila a pozdravila: Dej Pánbůh dobrý poledne," vyprávěla potom Tereza Mašková o setkání s podivnou ženou.

"Ani nemůžu říct, že se mi trásla kolena. Tak ošklivě zase nevypadala. Ale jak jsem kolem ní procházela, všimla jsem si, že obličej měla sice pořád bílej, ale všelijak se měnil. Cíkána to rozhodně nebyla, ta by nebyla tak bledá. Nejspíš by taky na mně něco chtěla. Tahle stála jako sloup. Asi to byla polednice..."

Teta Sukdolů, co platila ve vsi za moudrou stařenu, protože už byla dost stará a leccos zažila, o polednici samosebou slyšela. Říkávalo se, vzpomínala na mladá léta, že polednicí se stane žena, která země při porodu. Jenže tenkrát se, naštěstí, žádné rodiče takové neštěstí nepříhodoilo. Musela to tedy být polednice přěspolní...

Ten kousek za vsí směrem k Libniči byl vůbec nějak začarovaný. Sama příroda tam vytvořila kulisy jako stvořené pro dramatické příběhy. Z jedné strany les, z druhé plno stromů, mezi nimi lán pole, uprostřed železný křížek a o pár kroků dál boží muka. Křížek tam dali postavit Šimků. Na vršku se z nepochopitelných důvodů splašili koně a trapem pádili i s naloženým žebříňákem sena dolů. Z vděčnosti, že se nikomu nic nestalo, nechala rodina pořídit křížek.

Babička Kantorů často vyprávěla dětem, že na vršku straší hejkal, tancují tam divoženky a objevují se i světýlka. Nechtěla, aby se vnučata toulala až za vsí. Vesničané tudy chodili do kostela do Libniče a nebylo slyšet, že by je byl po polednici někdo vystrašil. Až jednou Vávr.

Zdržel se v hospodě v Libniči. Při pivu chlapi povídali a povídali, až padl

večer a milý soused se musel vypravit domů. Sotva přišel ke kapličce (jak tady říkají božím mukám), jakoby ho něco popadlo za límec a honilo a honilo, že se ani nestačil ohlédnout, kdo ho tak pohání. Domů přiběhl div živý. Celý zpěněný a vyděšený se zapřísal, že do hospody už nepáchne. Aspoň ne do libničské, aby se nemusel vracet za tmy.

Propálené kalhoty

Kdoví, jak to bylo s názvem vesnice. Mezi lidmi se vypráví to i ono. Třeba že jméno jí dal jistý Oselna, což měl být praotec osadníků a jeho čeledi. Hezky se poslouchá i domněnka o chodu oslů. Totiž v souvislosti s těžbou stříbra v rudolfovském revíru se mluví i o zdejší vsi a Oselno, Vselno, Oselné, Oselný, Vselnej prý mohlo dostat název podle oslů, kteří tahali v dolech vozíky s rudou.

Jestliže však zmínka o Úsilném pochází už z první poloviny XIII. století a s kutáním stříbra se začalo teprve o více než sto let později, věřit legendě se příliš nedá. Nehledě na to, že v úzkých a nízkých šachtách by se byli osláci těžko točili. Jedině "trejvíři" mohli osly zapřahat do žentourů při odčerpání vody, ačkoliv koně byli pro takovou práci jistě silnější.

Ať už to bylo s původem názvu jakkoliv, Ministerstvo vnitra Československé republiky výnosem z 23. června 1923 změnilo Vselno na Oselná. Občanům se však úřední rozhodnutí pranic nelíbilo. Přiměli zastupitelstvo, aby požádalo o změnu názvu na jméno, jaké se mezi lidmi dávno ujal: Úsilné.

Kolikrát před tím musel známý budějovický malíř J. R. Schuster, jenž učitelskou káru začal táhnout právě v této věci, peskovat kluky, když se dali do sebe. Do zdejší školy chodily i děti z Borku a části Nemanic a často na sebe pokřikovaly. Bída, Osel, Nemanice

jsou tři překrásné vesnice. Bída krade, Osel loupí, Nemanice všechno skouplí.

Bída alias Borek trpěla nedostatkem vody, takže jí byla dobrá každá kapka. V Nemanicích zase žili podomní obchodníci, kteří po domácnostech a na jarmarcích prodávali nejrůznější zboží. Pokud jde o loupení Osla, obvinění mohlo mít souvislost s májkou. Zdejší chasníci totiž oplývali čiperností a odvahou a často ukradli májku v sousední vesnici. Pak stály na návsi májky dvě nebo i tři.

Májka se musela bedlivě hlídat. Když hlídka usnula a odnesli ji sousedé, povstala z toho ohromná ostuda. Pěkná tradice v Úsilném pokračuje a stále ji provází nejedna kratochví-

Medvědí křepčení

Úsilné si vždycky potrpělo na zvyky a obyčeje. Starousedlíci se při dožínkách radovali z úrody pod střechou, bohaté slavili václavskou pouť a při husičce prožívali posvícení. Před bouřkou a krupobitím se chránili hromničkami, na Štědrý den nezapomínali ani na dobytek a stromy a v některých chalupách udržovali vzpomínku na svatého Rufuse.

Ravenský konzul byl pro viru, podobně jako mnozí první křesťané, sřat mečem. Podle pověry se proto 27. srpna nepovažoval za dvakrát šťastný den. Lidé neměli cestovat a raději sedět doma, neměli se pouštět do žádných obchodů a vůbec se zdržet práce, neboť moh-

le. Docela nedávno si kvůli ní popálil jeden ze ctihodných občanů dokonce sedací část, což bude díky Václavu Mráčkovi zaznamenáno v místní kronice na věky věkův.

K. P. prostě zmožil spánek. Usnul tak tvrdě, že necítil, jak mu zvolna doutnají kalhoty. Teprve když mu vzadu hořely div ne plamenem, vyletěl od ohně, jako když do něho střelí. Hasiče sice volat nemusel, ale posadit pořádně se nemohl celý týden ...

li snadno přijít k úhoně. Naštěstí Rufusův svátek připadá na konec srpna, když už bylo zpravidla po žních a venkované si mohli dovolit prozahálet celý den.

Kromě tancovaček se lidé bavili při draní peří, z šedivosti každodenního života je vytrhovaly okázalé selské svatby a s nadšením vítali i potulné komedianty. Zjara a na podzim se ve vsi ukázal medvěď. Vypelichaného chlupáče měl přivázaného na řetězu a jak bubnoval na malý bubínek,

medva se točil, tancoval a stavěl se na zadní nohy. Občas, k úleku malých diváků, strašlivě zabručel. Po produkci vybral medvěďák honorář, většinou v naturáliích, nádavkem mu hospodyně podaly oběd nebo hrnek kávy s buchtou, uctivě poděkoval a zase táhl dál.

Michaela Hybšmanová vypravuje ještě o dalším medvěďáři. Ten zase vodil šelmu, tak zachovalou, jakoby zrovna utekla ze zoologické zahrady nebo opustila hluboké lesy kavkazské, na dlouhé oprati. Průvod, který doplňovala muzika, neminul jedno stavení. Před každým domem se medvěď zastavil a čekal, až se ve dveřích objeví hospodyně. Hned ji popadl a vyvedl do kola. Tanec to byl k popukání, protože nemotorný huňáč býval po pátém kousku úplně grogy. Ve vypůjčeném kostýmu se předváděči zrovna dobře netančilo. Nemohl si však dovolit zbývajícím ženám dát košem. Vždyť to byl poslední tanec před dlouhým půstem. Odbýval se v úterý před koncem masopustu. Kolem průvodu obíhali zvědaví a nezbední kluci a na celou ves vykřikovali.

Medvěde, medvěde, polívka ti nejede.

Brambory ti nedáme, protože je nemáme.

Na kuráž si nedali

"To takhle jednou zjara v neděli odpoledne přišla Věru Křížů a povídá. Nech všeho, Marto a pojď tancovat. Musíš ale taky nahecovat Pepíka, protože samy se točit nemůžeme," vzpomíná sedmašedesátiletá paní Mráčková na začátky "Souboru lidových písní a tanců Lučina".

Zpočátku se nikomu nechtělo. Děsila je představa, že by se měli produčirovat před lidmi. Většinou už byli ženatí a vdané, svých starostí měli dost. Pozvolna je však ostych a obavy opouštěly.

"Samosebou polku, val-

čík, tango jsme uměli. Vždyť já už měla dva kluky! Kdopak kdy ale slyšel o nějakém hulánu, obkročáku, šotyši, kovářské, hrachovišti ... Pan Hrubý, který přišel s nápadem založit soubor, nás pořád přesvědčoval, že se všechno naučíme, jen když budeme chtít," dodává Marta Mráčková, jejíž manžel se nakonec stal vedoucím souboru.

Národopisně patří Úsilné spíš do Blat než na Doudlebsko. Také zprvu tancovala Lučina v blatských krojích. Asi po roce, když už se nedalo vystačit s vypůjčenými kroji a soubor musel pomýšlet na vlastní, si zvolil doudlebské oblečení.

Na první vystoupení si soubor Lučina (název si dal podle trávy, zelené louky, na níž začal tancovat) troufl už po čtvrtletním tréninku. Vystoupení na dožínkách 1954 mělo nečekaný úspěch. Program se líbil i mnoha přespolním divákům, a tím odpolednem začala úspěšná a téměř třicetiletá éra folklorní družiny, která získala řadu cen a uznání a několikrát se zúčastnila dudáckého festivalu ve Strakoncích.

Jednou měla jít co nevidět na pódium. Všichni už byli v zákulisí nažhaveni na vystoupení, ženské si ještě rovnaly sukně a natrášaly rukávy, jen dva tanečníci byli v nedohlednu. Vedoucí souboru Mráček se je tedy rozběhl hledat. Ale hleďte dva zbloudilce v naplněném hradním nádvoří. Naštěstí ho napadlo, že mohli mít žízeň.

Dobře znal své pappenheimské. Netrpělivě čekali na panáky vodky! Jak byl Mráček rozběhnutý a dopálený, popadl provinilce za krky a postrčil je tak mocně, že se zastavili až před jevištěm. Přišlo však mu líto nedopitých skleniček. Rychle se tedy vrátil a obrátil je do sebe ...

Václav CHMELÍK
Kresba Václav MORAVA
Příště: VČELNÁ